

Поводом приказа В.В. Водинелића књиге УВОД У ГРАЂАНСКО ПРАВО, А Гамса са Љ.М. Ђуровић

У Аналима Правног факултета у Београду, бр. 3-4/1994. појавио се приказ Владимира В. Водинелића књиге Увод у грађанско право А. Гамса са Љ. Ђуровић, Београд, 1994, XVII издање. Приказ је по много чему неуобичајен и прелази оквире академских стандарда.

Пре свега, поставља се питање коректности поступка. Наиме, приказ се појављује после објављивања његовог уџбеника истог назива и у време кад је приказивач заменик главног и одговорног уредника Анала. Затим, цео овај број Анала одликује окружење породице Водинелић. Штета што су изостали и потомци. Даље, начин писања приказа такође је специфичан (нпр. склоност ка неким неважним детаљима или инсистирање на прецизности кад то није битно или неопходно). Међутим, на то се нећемо освртати, пошто је то описано одавно не у правним већ у неким другим књигама. Напоследку, рецимо да и замерке о "неажурности" претходног издања (XVI) и о његовој "застарелости" и неусклађености са нашим друштвеним променама не стоје (1).

Што се тиче осталих примедби и критика наведених у приказу појмимо редом.

1. У погледу замерке о промени назива приказиване књиге без објашњења од XIV издања истичемо да смо то урадили добронамерно. Да смо ми објаснили разлику између Увода у грађанско право и Општег дела шта би остало приказивачу за његове уводне делове у књизи Увод у грађанско право. (Можда би га ми тада могли општужити за нечије духовно очинство).

2. Примедба која се односи на употребу термина "буржоаско", "капиталистичко" и "социјалистичко", као и поделу права на буржоаско и социјалистичко такође је неоснована, јер је та подела била општеприхваћена и идеолошки постављена. Приказивач као бивши партијац то сигурно зна. Ако су неки изрази и промењени или изостављени нису напуштена и основна опредељења, па није било потребно да се Марксова схватања изоставе и тамо где сматрамо да је он као научник био у праву. Због тога, извршена су само нужна скраћења и његови цитати сведени на потребну меру. Приказивач такође замера неизменљивост књиге и ставова у њој. Ако је под тим мислио да не треба да се мењају научни ставови према политичкој коњуكتури, онда је у праву. Али, ако под тим подумева да нису схваћене промене у праву, свакако се вара. Заиста постоје интелектуалци који су брзо "преврнули ћурак" чим је пао стари режим и прешли у "антикомунистички табор" који нуди нове перспективе. Разумљиво је да сада анатемизишу и Маркса. Међутим, заборављају да је он дао најтемељнију анализу робне привреде на основу идејних поставки Адама Смита, а нарочито је допринео објашњењу везе робне привреде и имовинског права (што је Маркс из анализе робне привреде, а посебно о улози приватне својине и конкуренције

(1) Због недостатка времена и исцрпљености тиража договорено је са издавачем да се не врше веће измене, осим уводних делова. Поред тога, предочено нам је да ће се ускоро појавити књига истог назива.

извукао погрешне друштвенофилозофске и политичке закључке, друго је питање). Приказивач не зна (пошто се тада тек родио) да су Стаљин и Вишински одбацили Марксова схватања и пребацили их у "јерес", што најбоље показује трагична судбина совјетског теоретичара Пашуканиса. Аутор првог издања ове књиге је међутим био принуђен да се ослони на ова Марксова схватања, јер иначе не би могао да реконструише грађанско право у тадашњој "социјалистичкој" Југославији. То је био не само тежак него и ризикантан посао. С друге стране, совјетски уџбеници, нарочито после Информбиро-а били су неупотребљиви. Међутим, после измирења наше земље са СССР-ом совјетски писци преузели су многе основне идеје из овог уџбеника (2).

Тврдњу о неизмењивости ставова у приказиваној књизи побија још једна чињеница: док се највећи број правника, међу њима вероватно и приказивач, за време Кардељевог самоуправног права клео у "несвојинску" концепцију друштвене својине, о замени грађанског права са самоуправним правом, аутор је указивао на апсурде таквих ставова.

Примедба да се у приказиваној књизи не види да ли је наше право, имајући у виду постојећу ситуацију, социјалистичко или капиталистичко потпуно је неоснована. А ево из којих разлога. Прво, (приказивач то сигурно зна) из Устава Републике Србије из 1990. године, за разлику од претходних устава (и савезног и републичких), изостале су одредбе о социјалистичком друштвено-економском уређењу. С друге стране, из духа и слова чл. 55. стиче се утисак да се ради о хибридном економском уређењу (нпр. управљање и присвајање врши се по основу својине и рада). Друго, у следећој одредби Устава Србије (чл. 56) јамчи се друштвена, државна и остали облици својине и прокламује њихова једнака правна заштита. Треће, Устав СР Југославије из 1992. године јамчи својину (чл. 69, ст. 2.), не прецизирајући ниједан њен облик. Тако поступа и Устав Црне Горе из исте године (чл. 45). Из наведеног се види да у постојећим уставима није опредељено друштвено-економско уређење, а у савезном и црногорском уставу ни својинска структура. Нај-после, Устав Србије, иако не прокламује социјалистичко економско уређење, јамчи друштвену својину "која је управо својствена само социјализму, и то самоуправном социјализму" (3). Остављамо по страни законске прописе о приватизацији друштвене својине, јер ту у сваком погледу постоји појмовни галиматијас.

Имајући у виду све изнето, као и научну радозналост и склоност приказивача ка "новинама", милимо да би за њега био велики изазов да одговори на питање какво је економско уређење у нашем друштву, па самим тим и какав је карактер нашег права, полазећи наравно од постојеће својинске структуре. Одговор на ово питање представљао би, без сумње, велики научни допринос, а читаоци приказиване књиге у следећем издању, обећавамо, биће "на чисту" да ли је наше право социјалистичко, капиталистичко или не дај боже опет нека "новина" или хибрид.

3. Не разумемо зашто се приказивач толико узбуђује због неких грешака које уопште нису важне ни за студенте ни за друге читаоце. На пример, много је жучи изливано због обичне флоскуле о стању грађанског законодавства у бившим социјалистичким земљама. Он, као добар познавалац личног права, води ваљда рачуна и о неким моралним обзирима, рецимо према своје старијем професору. С друге стране, зашто оптерећивати уџбеник и неискусне студенте на првој години неким непотребним подацима. Уосталом, и у тим земљама је још увек период транзиције, тако да сви наведени закони служе тој сврси. Жао нам је једино што је приказивач

(2) На пример, у првом издању свога уџбеника *Увод у грађанско право (општи део)* из 1968, проф. Д. Стојановић наводи писце који су користили методологију и појмовни апарат из приказиване књиге (стр. 5-7).

(3) С. Перовић, *Васкрс права*, Правни живот, бр. 11-12/1991, стр. 1132.

утрошио толико драгоценог времена. У вези са овом примедбом напоменимо само да се и сам приказивач пита у претходном пасусу да ли су сви такви подаци неопходни у "уџбенику таквог профила".

4. Приказивач истиче као посебну непримереност употребу израза "наше право", под којим је он схватио да је то право Србије (4). При томе, он зна зашто није приказана другачија структура судова у Црној Гори или зашто није поменут црногорски Закон о задужбинама, фондацијама и фондовима, као и тестаментална способност. Међутим, оно што је важно истаћи и што показује "добрну намеру" приказивача је чињеница да наведених података изузев тестаментарне способности за црногорско право, нема ни у уџбенику истог наслова чији је коаутор приказивач. Питамо се једино колико је значајно, будимо прецизни, (одлика битна за приказивача) да ли се *активна тестаментарна* способност стиче са 15 или 16 година.

Примедба о решењу Закона о предузећима о пуноважности правних послова склопљених изван оквира делатности предузећа могла би да буде и самокритика сопственом уџбенику, јер је тамо ово питање презентирано магловито, имајући у виду првенствено правно неискусне студенте прве године. Узгред буди речено, и приказивач спомиње за комерцијална правна лица то решење у фусноти бр. 260 на стр. 125. свога уџбеника.

Што се тиче Закона о удруженом раду, препруштамо га приказивачу да га он обради у контексту наше правне а сопствене идеолошке прошлости као "његово право", а не "наше право" проф. А. Гамса и Љ. Ђуровић.

5. У вези самог приступа приказивача писању уџбеника, по нама, када се не пише о чисто правнотеоријском питању већ о неком које је и позитивноправно, на пример из Општег дела, мора се поћи или бар имати у виду позитивно право земље чији смо држављани. Читајући одељак "Врсте правних лица" у наведеном уџбенику приказивача (где смо по његовом мишљењу гостовали непозвано) читалац ће се запитати којом се то методом користи. Пажљивим проучавањем запазиће се да није у питању ни историјскоправни, ни упоредноправни, а понајмање позитивноправни приступ. У том делу не спомиње се ниједан закон, а неколико неки наш позитивноправни пропис (5). Није нам намера да учимо приказивача о писању уџбеника, али сматрамо да би морао да постоји бар неки наговешај да се ради о позитивном праву.

Право које приказивач само понекад назива "наше право" (6) (и за које каже да нам је заједничко) није, на жалост, ни србијанско, ни црногорско, ни југословенско, ни универзално, па чак ни космичко, јер се тако приказано право не може сместити ни временски ни просторно.

Пошто се у приказиваном уџбенику пишући део о врстама правних лица пошло, пре свега, од позитивног права, тако се и поступило. Од законских прописа првенствено су коришћени: савезни Закон о предузећима из 1989, Закон о задужбинама, фондацијама и фондовима из 1989. и Закон о јавним службама из 1991. Републике Србије. И приказивач је свакако користио наведене законске прописе, иако их нигде не спомиње нити наводи. Међутим, и овде му је приступ погрешан, јер испада, према њему, да онај ко је први користио закон стиче ауторско право на њему. Тако сви остали који

(4) Тако проф. А. Гамс испаде по други пут србијански националиста. Исто важи за Љ. Ђуровић, праунуку војводе Станка Радоњића из породице гувернадуре, брата од ујака краља Николе, министра иностраних послова у влади истог краља, учесника Берлинског конгреса и Санстефанског мира и унуку Митра Ђуровића, министра финансија Краљевине Црне Горе и активног учесника тзв. бомбашке афере.

(5) Већ смо напоменули да се у пар. о правним лицима, Закон о предузећима спомиње тек у фусноти 260. на стр. 125, трећој страни пре краја тог параграфа.

(6) Нпр. на стр. 111, пас. 373, где говори о задужбинама не спомиње се ни Закон о задужбинама, фондацијама и фондовима Србије из 1989, нити истоимени закон Црне Горе из 1985. године.

користе закон у исте, педагошке сврхе, морали би да траже ауторизацију од приказивача. На страну то што су се критеријуми за све наведене поделе налазили већ у претходним издањима приказиване књиге.

6. Поводом дела у приказиваној књизи који је приказивач назвао "Новине", треба најпре истаћи да тај део није измењен до непрепознатљивости, већ је и даље врло препознатљив. Сваки пажљивији читалац који познаје и претходна издања приказиваног уџбеника препознаће садржину, већину критеријума за наведене поделе, па и неке целовите делове. Сада је то само изложено на други начин, сходно институционалним променама у нашем позитивном праву. Према томе, није све релеванто за овај део, како каже приказивач, преузето из његовог уџбеника већ из сопственог, и, наравно, из законских прописа, осим неких општепознатих ствари (нпр. за приватне и јавне задужбине). Не видимо зашто је због тога толико отрова проливено.

Критеријуми за поделу правних лица нису могли бити преузети од приказивача из једноставног разлога што их он није ни делио по критеријумима или мерилима, како смо то ми чинили, већ је истакао шта је по њему "правно важно за организацију са статусом правног лица".

Подела на *установе и удружења* постојала је и у претходном издању из 1991, одакле је и преузета и где су вршене само неке мање промене. О критеријуму за ову поделу према *организационој структури* или *унутрашњој организацији* видети претходно издање приказиваног уџбеника (стр. 112, пас. 135). Затим, подела установа је сасвим другачија од поделе у приказивачевом уџбенику (видети пас. 132. на стр. 88 приказиваног уџбеника из 1994). У вези с овим делом, за циљеве задужбина коришћени су примери из претходног издања (стр. 105, пас. 128. и стр. 118, пас. 145). Даље, и до сада је у приказиваном уџбенику постојао део о задужбинама, фондацијама и фондовима према закону из 1972. који је имао битно другачија правна решења о правном статусу ових установа. Критеријум за поделу задужбина према нашем праву је различит у приказиваном уџбенику од оних у уџбенику приказивача (видети стр. 88, пас. 132 код Гамс-Ђуровић и стр. 111, пас. 373 код Водинелића). Једина сличност је синтагма "задужбина у ужем смислу". Али, сваки иоле пажљивији читалац закона о задужбинама дошао би до овог закључка, а камоли неко ко се бави овом материјом.

О критеријуму за поделу правних лица према *циљу или делатности* коју обављају на комерцијална и некомерцијална, као и о терминологији у вези с том поделом видети претходно издање приказиваног уџбеника (стр. 105, пас. 127 и стр. 107, пас. 131). Затим, да је за некомерцијално правно лице основни статусни обик установа, и то задужбина видети претходно издање приказиване књиге (стр. 107, *in fine*). Исто тако, о значају наведене поделе за начин оснивања и престанак ових правних лица, као и о њиховој различитој судској надлежности за спорове видети опет претходно издање приказиваног уџбеника (стр. 108, *in fine* и стр. 109, пас. 132).

О подели правних лица према *облику својине* можда је излишно говорити. Ова подела садржана је у самом Закону о предузећима. Исто тако, проф. А. Гамс је истицао ту поделу и њен значај скоро у свим својим радовима о својини. (Видети, примера ради, *Својина и односи јавног и приватног*, Правни живот, бр. 8-10/1989, стр. 1231-1238 и *Подела права на приватно и јавно и утицај те поделе на својинске односе*, Правни живот, бр. 11-12/1991, стр. 1137-1166). О значају облика својине правног лица видети и претходно издање уџбеника (стр. 107, пас. 131). У вези с овом поделом треба истаћи да ћемо убудуће користити изразе "чистосвојинска" и "мешовита" правна лица, јер нам се чини да је то семантички исправније.

Сходно изнетом, одељак о врстама правних лица у приказиваном уџбенику има свој континуитет у много чему са претходним издањима и теоријским ставовима аутора. Самим тим не ради се ни о мелиорацији нити о детериорацији.

Све у свему, у вези са делом о врстама правних лица у приказиваној књизи да закључимо да закони и начела садржана у њима, колико нам је познато, не сматрају се ауторским делом. Осим тога, опште је познато да је свака духовна творевина једним својим делом духовно чедо постојећих вредности а само једним делом, често сасвим малим, различита од њих, али и то је довољно (7).

За оне пак остале примедбе могло би се рећи да проистичу из сасвим другачијег приступа и концепције писања уџбеника, о чему је већ било речи.

7. Пошто се више пута у приказу спомињао асоцијативан израз "духовно очинство", пружила нам се прилика да се и ми осврнемо на делове "Окружење грађанским правом" (стр. 2) и "Метод грађанског права" (стр. 9-15) у поменутој књизи приказивача.

Читајући наведене делове уџбеника и ми смо се осећали врло удобно, као код своје куће. "Окружење грађанским правом" и примери наведени тамо (пас. 3) неодољиво подсећају на прву страну приказиваног уџбеника. Што се тиче метода грађанског права и његових битних одлика илити, како каже приказивач, начела регулисања: једнакости странака и равноправности њихових воља, слободне иницијативе странака, прометљивости грађанских права и имовинске санкције - духовна су деца проф. Гамса, о чему нема ни трага у поменутом уџбенику (8). Истина, наведеним карактеристикама метода грађанског права додата је још једна - начело заштите на приватни захтев (које је у приказиваном уџбенику истакнуто у одељку "Вршење и заштита права"). Затим, инсистира се на томе да је реч о "комбинацији а не о кумулацији" а с друге стране, наглашава да све наведене одлике метода грађанског права *заједно* могу да се појаве *једино* у грађанском праву (9), што значи, ипак, кумулативно.

Тако испада да, без обзира на неслагање приказивача са теоријским поставкама у приказиваној књизи, као и на неке његове другачије ставове, и он прихвата наведене четири карактеристике метода грађанског права.

Било како било, изгледа да смо се међусобно посећивали без позива, као и да смо посећивали заједно законодавчеву кућу, с том разликом што приказивач живи у уверењу да је на њој стекао својину.

8. На крају можемо рећи да, уз све уважавање потребе корисности и неопходности објективне и добронамерне критике, провере сопственог мишљења, размене ставова и сучељавања супротних ставова, сматрамо да напис В.В. Водинелића уопште није приказ него покушај непринципијелне личне дисквалификације и саморекламерства. Стил и начин на који је писан остатак су бољшевичког метода којим се, на жалост, "новопечени самодемократи" служе за промоцију својих претераних амбиција (а у име "принципа") да се у дискусији уместо побијања аргумената противника, лично дисквалификује противник. Овај приказ не само да није на академском нивоу већ је научни памфлет. Он је лишен дубљих сагледавања чињеница и њихових веза, а изнад свега инсистира на обичним документационим подацима. Поред тога, кипти од зле намере и агресивне наметљивости, које су непознате и непримерене академским круговима.

(7) О. Станковић у књизи О. Станковић, В. В. Водинелић, *Увод у грађанско право*, књига прва, 1992, стр. 140, пас. 468.

(8) Додуше, у књизи В.В. Водинелића *Грађанско право - уводне теме*, Београд, 1991, стр. 60, фуснота 88, спомиње се проф. Гамс као њихов идејни творац у нашој правној теорији. Међутим, полазећи од претпоставке да бар 90% читалаца (ако не и више) поменутог уџбеника *Увод у грађанско право* О. Станковића и В.В. Водинелића неће читати Уводне теме В.В. Водинелића, ова примедба не мења на ствари, па и ако се ради о техничкој грешци.

(9) Видети стр. 15, пас. 74. in fine наведеног уџбеника.

П.С. Ову врсту полемике нисмо тражили, али од ње ни не бежимо. Међутим, да не би злоупотребљавали драгоцени простор часописа, што се нас тиче, дискусија је завршена.

Андрија Гамс
Љиљана Ђуровић

др Оливер Антић, *НАСЛЕДНО ПРАВО*, Народна књига, Београд, 1994.

Последњих дана јуна 1994. године из штампе је изашла књига *Наследно право* професора др Оливера Антића. Као други наслов у одскора покренутој библиотеци "Стручна књига", књигу је објавила београдска "Народна књига".

Др Оливер Антић, ванредни професор Правног факултета Универзитета у Београду, аутор је неколико десетина чланака из готово свих сегмената Наследног права. Своје прво дело систематског карактера "Наследно право", објавио је у оквиру "Приручника за полагање правосудног испита" у редакцији проф. др Борислава Благојевића. Плодну сарадњу, коју је једним делом своје универзитетске и научне каријере професор Антић имао са професором Благојевићем, обележило је и њихово коауторство на последња три издања уџбеника "Наследно право у Југославији". Књигу која је пред нама професор Антић потписује сам. По казивању аутора у Предговору, она је настала као резултат припрема за предавања која је држао студентима Правног факултета почев од 1983. године до данас. Књига је исписана на 332 стране ћириличним текстом и својим садржајем обухвата пет делова систематизованих следећим редом: *Увод у Наследно право* (стр. 7-53), *Наслеђивање на основу закона* (Стр. 57-150), *Тестаментално наслеђивање* (стр. 153-244), *Наследно правни уговори* (стр. 247-273) и *Оставински поступак* (стр. 277-312). У *Додатку* (стр. 313-316) приказане су шеме законских и нужних наследних редова по републичким законима о наслеђивању. На крају (стр. 317-324) следи списак коришћене литературе.

Први део, "Увод у Наследно право", подељен је у две главе. У првој глави (стр. 7-42), под насловом "*Установа наслеђивања и Наследно право*", аутор обрађује појам наслеђивања и наследног права, разматра његов значај и основ, дискутује о термилошким питањима и излаже основна начела, изворе и карактеристике наследног права. У овом делу посебну пажњу привлачи ауторово опредељење за јавни поредак као основ установе наслеђивања. Ово стога што је реч о сасвим новом приступу у решавању проблема правно теоријског основа установе наслеђивања, који се својом оригиналношћу и доследношћу изведених закључака у приличној мери разликује од мишљења које смо имали прилике да сретнемо у литератури. Без претензије да пружи јединствен одговор, што је основна нит која повезује остале доктринарне ставове, схватањем по коме се основ наслеђивања налази у јавном поретку указује се да је његова суштина састављена из елемената правног, етичког и економског карактера и да је она, колико заједничка свим правним системима на истом степену правне цивилизације, толико међу њима и различита, што је управо последица садејства ових специфичних утицаја. По мишљењу професора Антића, ту се налази одговор за различита позитивна решења упоредног законодавства у погледу